

Svineinfluensaen, H1N1-pandemien, ble ikke så farlig som mange fryktet. Neste virus kan være langt farligere. Vil vi da stole på advarslene og følge råd om å la oss vaksinere?

- H1N1-pandemien i 2009 er et tydelig eksempel på hvor vanskelig det kan være å kommunisere risiko og usikkerhet. Den viser også behovet for kommunikasjon som kan bygge bru mellom eksperter og allmennhet, sier Britt-Marie Drott Sjøberg, professor i sosialpsykologi ved NTNU. Hun er blant grunnleggerne av forskergruppen RIPENSA (Risk Psychology, Environment and Safety), som er tilsluttet ROSS Gemini-senter. Risikokommunikasjon er et sentralt element i gruppens arbeid.

Kommunisere usikkerhet

Drott Sjøberg har deltatt i en europeisk komité som studerte kommunikasjonsstrategien i forbindelse med H1N1-pandemien i Europa. En av konklusjonene er at myndighetene ikke lyktes i å kommunisere forskjellen mellom smittespredning, i samsvar med definisjonen på pandemi, og virusets farlighet.

- Ut fra smittebildet, den raske spredningen, slo WHO fast at det dreide seg om en pandemi. Myndighetene måtte, helt korrekt, ta høyde for worst case. Men det var innledningsvis usikkert hvor farlig H1N1-viruset var. Den usikkerheten var vanskelig å kommunisere til befolkningen, sier Drott Sjøberg.

Pandemien i 2009-2010 rammet på langt nær så hardt som først fryktet. Men det kommer nye pandemier, med nye virus. Kanskje det er "superviruset" mange fagfolk frykter? Vil da folk stole på advarslene og følge råd om å vaksinere seg og ta andre tiltak for å hindre smittespredning? Eller vil de, med forrige pandemi i friskt minne, tolke det som falske rop om ulv?

- Risikokommunikasjon skal være forebyggende. Den skal bidra til å hindre en negativ hendelse eller redusere de negative konsekvensene. I forhold til eksemplet med pandemien betyr det blant annet å forklare hva som skjedde forrige gang, og samtidig forberede folk på hva som kan ventes neste gang vi får en pandemi. Hvis man ikke når fram med slik kommunikasjon risikerer vi at mange ikke lytter til, eller følger smitteforebyggende råd. Dermed kan smitterisikoen øke, sier Drott Sjøberg.

Toveis

Drott Sjøberg bruker selv begrepet brobyggende kommunikasjon. En bro kan krysses begge veier. Kommunikasjon av risiko og usikkerhet fungerer også best når den er toveis.

- Man må arbeide seg fram til en felles forståelse, der alle kan snakke samme språk. Dette gjelder både mellom ulike ekspertgrupper, og mellom eksperter og folk flest. Slikt arbeid har som utgangspunkt at alle har noe å bidra med. En av utfordringene er å få alle til å forstå at de har noe å lære, sier hun.

Dialog i utvalgte grupper var også et sentralt tema for en studie i forbindelse med etableringen av et LNG-lager utenfor Stavanger, som Britt-Marie Drott Sjøberg gjorde sammen med blant andre professor

Jørn Vatn ved NTNU og SINTEF. Lyse Energi, som bygget anlegget, hadde gjort sine risikoanalyser som de skulle og hadde alle formelle tillatelser i orden. Men anlegget møtte likevel kraftig kritikk fra folk som bodde eller arbeidet i nærheten. Det var mye avisskriverier, mange var opprørte.

Forskere ved SINTEF og NTNU ble spurt om å lede en prosess for å bedre forståelsen av argumentene til ulike aktører. Kort fortalt skjedde det i to trinn: Først ble det etablert dialoggrupper for å diskutere det som ble oppfattet som ulike risikofaktorer ved anlegget og hva som kan gjøres for å redusere risikoen. Neste skritt var å komme med innspill til de videre risikoanalysene og foreslå risikoreducerende tiltak.

- Vi var ikke forhandlere. Men vi ønsket å se på kommunikasjonsprosessen, for å forstå argumentasjonen bak kritikken. Bedriften hadde fulgt alle vanlige regler og rutiner. Men da vi kom inn i prosessen var situasjonen ganske fastlåst. På tross av avholdte folkemøter var det ingen reell dialog om risikoforholdene, sier Drott Sjøberg.

- Vi jobbet med ulike ekspertgrupper, nabogrupper og bedrifter i området. Arbeidet viste at de som var involvert har mye å bidra med når de først blir spurt. Det ga nye aspekter til risikoanalysene. LNG-saken demonstrerer også at dialog om risiko og tilgang på informasjon må være med fra starten i et prosjekt, sier hun.

På lang sikt...

Professor Drott Sjøberg har også arbeidet mye med opplevd risiko for ioniserende stråling, blant annet etter Tsjernobylulykken i 1986. Hun har også deltatt i arbeidet i Sverige og EU knyttet til håndtering av radioaktivt avfall.

- Opplevelsen av risiko i forbindelse med langtidslagring og sluttdeponering av radioaktivt avfall reiser interessante spørsmål om hvordan vi håndterer framtidig risiko, som kanskje ligger mange tusen år fram i tid. Vi mangler rett og slett prinsipper for å diskontere risiko over ekstremt lang tid. Dermed ser det ut til at vi vurderer slike problemer på linje med moralske spørsmål, sier hun.

En studie fra 2002 viste at folk har begrensede tidsperspektiv når det gjelder framtidig risiko. Utgangspunktet var sluttdeponering av høyaktivt avfall, som kan være en helsefare i mange tusen år.

- Vi er opptatt av framtid og langsiktighet, men de fleste har ikke følelser for mer enn de neste to-tre generasjoner, det vil si rundt 100 år.

Spørsmål om meget langsiktig risiko analyseres og diskuteres mest i forhold til forvaltning og deponering av radioaktivt avfall, konstaterer Drott Sjøberg. FNs klimapanel, IPCC, har til sammenlikning valgt å fokusere på de nærmeste 100 år.

- Det kunne vært bra med mer diskusjon og forskning om langsiktighet og risikoreduksjon, både innen miljøarbeidet generelt og for eksempel i kjemisk industri, som produserer farlige kjemikalier som aldri brytes ned. Klimaendringene utfordrer virkelig vår evne til å tenke langsiktig, og vår evne til å håndtere langsiktig risiko, sier Drott Sjøberg.

KOMMUNIKASJON SOM BYGGER BRU

Professor Britt-Marie Drott Sjøberg, Psykologisk institutt, NTNU
Intervjuet av Lars Martin Hjorthol